
a színek keverőmestere

Jegyzetek Cs. Simon István költészetéről

MOLNÁR CS. ATTILA

Mint már a szóban fősvénykedő kritikusok néhányszor megállapították, Cs. Simon István a lassan fejlődő és beérő, a nehezen verselő, valamennyi költői képért külön-külön megküzdő alkotók közé tartozik. Nemcsak azért, mert egyetlen, 1971-ben megjelent *Utak kereszttje* című verseskötetén kívül azóta is aránylag ritkán találkozhatunk nevével folyóirataink vagy lapjaink irodalmi oldalain, hanem mivel költői alkata, sajtóságios élményvilága, más irányú tevékenysége eleve nehézkessé, lassan erjedővé, de egyben sűrítetté, a kevés szóval sokat mondani szándékának kézzelfogható példájává teszik a simoni költészet kiteljesedésének szakaszait.

A mennyiségi „termés” ismérvei azonban nem biztosítanak egyben minőségi, illetve valódi értékeket is. S így van ez fordítva is.

Költőnk esetében a „szűk esztendőket” lehetne talán egyféle alkotói szerénységgel is magyarázni, bizonyos lámpalázzal, mely akkor fogja el, amikor függöny elé, illetve olvasói elé kell lépnie.

E belső vívódás az élménnyel és kivetítésével arra enged következtetni, hogy Simon töprengő, magába zárkózó, bonyolult költői egyéniség, s éppen emiatt igen nehéz poézisét megközelíteni, elemezni és föltárni érnyeit, valós értékeit vagy negatívumait.

Némely embert (s nemcsak művészre kell gondolnunk) oly nagy erővel tud kötni egy-egy vidék varázslata, leigázó vonzalma, oly nagy intenzitással hat ki ez a tájrajongás egész életmódjára, annyira átítatja, érzelmvilágát, mindennapjait teljességgel kitölti, hogy — művész esetében — emléktára, élményanyaga, kivetítése erősen összefügg az általa megkedvelt és kiválasztott vidék külső, felületesebb és belső, összetettebb átérzésének jegyeivel, képleteivel.

Legtöbb esetben ez a választott vidék a szűkebb szülőföld tájéka.

Cs. Simon István indulásával, későbbi, óvatosan s szigorú mértékletességgel kibontakozó költészete is ezt az állítást látszik igazolni.

Az olyan érzékeny, finom árnyalatokat befogadó és kivetítő művész-

nél, mint amilyen ő is, a főtebb emlegetett tájvonzalom szükségszerűen és elkerülhetetlenül fölszívódik alkotói opuszába, már-már meghatározó erejűvé, kényszerítő sugalmazóvá válik, sőt, gyakran maga a táj jelenti a kizárólagos élményanyagot, az ősforrást.

a csanádi úton föltápáskodott
a nap
lassan
belém nőtt a táj

vallja a *Terján* című versében, a zárószakaszban. S tovább: a *Pannónia* címűben:

Vérlegyekkel rajzó mezőillat
füvek gyászjele
szélvészlők portyáit
sziksóba lepte

A táj rétegeiben
a nyomok
pogány istenekhez térnek

.....

Ami elsősorban és mindenekelőtt nyugtalanítja tehát, az kétségtelenül a szülőföld, a bánási pusztuló folvak, a szülőföld rejtett, mindeddig még kitakaratlan titkai, a titkok átgondolt, átértett, mélyértelmű föltárása, versbe sűrítve:

Véredbe kóstol az éj
árnyképén fagy-törések
csont-derező kényszer
ellenvetés a fény

Véredbe kóstol az éj

Kezdeti szakaszaiban, mondhatjuk, hogy a leírt, apróbb szakaszokhoz teljességgel elegendő egy-egy képelem, a természettől kölcsönzött gondolat- vagy érzelepárhuzam, hogy telítettebbé, beértebbé váljon a kíváncsozó szavak és láttató gondolatok végleges formája és tartalma.

Ennyi éppen elég ahhoz, hogy megszülessék a költemény.

A szülői tájhoz szorosan kapcsolódva, mintegy a vidék sugallta élményanyagból sarjad ki, egyszerűen vagy áttételesen az igazi mondanivaló; sokszor a régmúlt meg- és visszaidézése, mint mondjuk a *Terjáni elégiában*, a *Tél van* vagy az újabb *keletű Helyzetképben*.

Az ősök és elődök szelleme ismét fölképlik előttünk.

A képzelet játékos erejével fölidézi a régmúlt történelmi korok és hangulatok enyésző emlékét, a szenvedő, küszködő és az örökké fojtogatott elődök rokonszenves alakjait.

Cs. Simon versei — elsősorban a koraiakra gondolunk — nemcsak az otthoni táj megbízható ismerősét prezentálják, nemcsak ezzel akar

egyedül azonosulni, nemcsak ennek rejtett és egyben csodálatos nyelvezetét akarja meghallatni . . .

Költeményei az évekig tartó élményanyag alapján Mostarból, a Mediterrán vidékéről „csordultan lorcaiak”, az éghajlattal párhuzamosan fölhevítettek, déli gazdagsággal telítettek.

Mostar városa, a Neretva völgye, az átizzott kövek a költő hosszabb állomáshelyei. Elsősorban ugyancsak tájjellegével hat rá ez a vidék; költői képeit, a belső, versbeli feszültséget még jobban, még árnyaltabban kiteljesíti a mediterrán légkör, még színesebbé, még gazdagabbá teszi minden értelemben.

Egyik egyszerű, ám annál mélyebb négysorosra így hangzik:

PARTRÓL

Mert láttam hogy nagyon
magamra maradtam
egy sirály kifeszítette ívét
és fősóhajtott a tenger

Idegenben van tehát, az idegenség terhe teljes egészében ránehezedik, a kiút számára az, hogy a tenger és a sirály megidézése által áruolja el nagy-nagy magánosságát ebben a remek, korai miniatűrjében.

Az itthonlét magányáról a továbbiakban így látta:

TÉL VAN

tél van
a szikeseken szép kegyetlen
éhség
tél van
a csontodon didergő fehérség
fagy és kristályképzetek
tél van és ilyenkor kevésbé romlandók
a lányok és az ételek

Az emberi és a költői magány hűsége és kifejező kivetítése egyébként számos esetben jelen van Simon költeményeiben. Vagy az évszak rideg tükrébe ágyazva, vagy pedig az utak, a fák, a fauna és flóra vigasztalan érzéseket kiváltó megfogalmazásában.

Verseit vizsgálgatva, elemezve, olvasgatva az a benyomásunk, hogy költőnk elsősorban a nyomasztó, darabos, balladaszerű líra megformálója és művelője.

A szomorú, kietlen színek keverőmestere.

E pesszimista világérzés, környezetrajz azon jegyek közé sorolható, amelyek mélyen rányomják bélyegüket a tájból kiszakadni nem akaró poéta alkotásaira, a túltengő meghatározó jegyek tehát.

A többnyire rövid lélegzetű, de ennek ellenére a teljesség érzetét keltő verseiben az élet sötétebb, kiábrándítóbb oldalát illusztrálja, a környezet sükettségét, a pusztuló bánási falvak vigasztalan világát, az elköltöz-

ködő vagy elhaló nép évszázadokon át viselt terheit tárja elénk szük-zavú, de mindenkor átélt intenzitással.

Szeretné megmutatni önmagát szerényen és a poézis eszközeit tiszteletben tartó, sűrítő gazdagsággal, tömören: s egyben a vidék formálta ember profilját is elénk tárja.

Útalnánk itt a *Vázlatok feketében* című alkotására, melynek befejező sorai döbbenetes képet festenek arról a miliőről, amelyben élni kényeszerűl:

Fekete úton
szétrebben a zöld
rám csordul az este
hűvös őgyelgés a táj
fekete úton megyek
mindegy hogy merre
hűvös őgyelgés a táj
utak útvesztőjén a fekete út is
a növényektől az istenségig vezet
és békés tájaknak ácsol furcsa keresztetket

Hogy mennyire erőteljesen, mennyire kizárólagosan szerepel a táj csekély számú, szerelmes-tárgyú költeményeiben is, azt a *Sajdulás*, az elégikus hangú *És*, az *Ünnep után* és még néhány, hasonszórú versében fejeződik ki a legszembeötlőbben.

„Újra letörlöm a port a tájról”... — mondja egy helyütt, s úgy érezzük, hogy ars poeticájának méltán lehet ez a két képletes sor az alapköve.

Bár a vidék, a szülőföld megszállott énekeseként ismerjük meg, s már-már azt hinnénk, megnyugvást, csillapodást lel környezetében, alkotásaira — micsoda ellentmondás! — mégis a magányosság érzete, a szélmalomharc kísértő sejtelmessége nyomja rá bélyegét.

Az elődkutatás, a költészet áttételeibe rejtett-ültetett-sűrített indulat, szenvedély és dinamika, a kirobbanó erő, a visszafojtott inerció tüze, az örökös küzdelem tájjal, idővel, környezettel s mindennek ellentétéként jelentkező halk melankólia ígézetében Cs. Simon mégis elkötelezett poétaként jelenik meg előttünk.

BORÚRA BORÚ

A következő kanyarban
véggépp lemondok
a lehetőségéről annak
hogy valaha is
valahol is
fölbukkansz majd
a következő kanyaron túl
már csak
a kanyarok maradnak

Idekívánkozik továbbá a *Teher a lomb* egyik részlete is, melyet a költő Dobó Tihamér tájképe előtt élt át és vetített a külvilágba:

A vonalak gomolygásából
kivonja magát
a fa
villám-üszköt vedlő
árnyékát fölfelé vető
félretoltan vívja
csatáját a térrel
a makacs televénnyel
Teher a lomb

.....

Érezzük, hogy kevésbé termékeny, mondanivalóját alapos mûgonddal kidolgozó szerzõrõl van szó, aki, ha nem is fogja szorosán a nagy elõdök, tanítómesterek, Ady, Lorca, József Attila vagy a kortárs Pilinszky kezét, mégsem tudja teljes egészében túltenni magát az olvasó-élmény nyújtotta közvetlen vagy közvetett hatáson.

A mesterek még kísértenek, de Simonról elmondhatjuk: aránylag kevés számú publikált mûveiben máris beérett, elkötelezett alkotót ismerhetünk meg benne, megtalálta tehát sajátosságos, költõi témavilágát és nyelvezetét, jellegzetes kifejezõ eszközeit.

Mint korábban említettük, nehezen beérõ költõrõl van szó.

Nyilván közel járunk az igazsághoz akkor, amikor arra következtetünk, hogy környezete, az elmarasztaló, célzatos elõítéletek, a perifériára-szorulás nagymértékben befolyásolhatják költészetének még intenzívebb, még erõtéljesebb kibontakozását, a visszahúzó, kicsinyes érdekek bûvkörében eddig még nem tudta s ma sem tudja teljességgel föltárni és kibontani adottságai belsõbb aranyfedezetét.

Arra még emlékszem,
hogyan elfogyott az érdes
kukoricás kenyér
A padlást lesöpörték
csontváz-soványak lettek
a macskák

.....

A falut elárverezték aztán
Férges gyümölcsöt termettek
a tépett gyökerû almafák
Azon a nyáron

.....

és valahol mélyen
keservesen énekel
a búcsúi nép
Áttüzesednek a tamariszkuszok

.....

— tudósít az *Akkordokká vált szorongás* címû, finom mívességgel árnyalt, s egyben spontánul fölbuggyanó, látomásos költeményében.

Versei között böngészve az örökké nyughatatlan, sorsszerű, balladai hangulatokat földidéző beletörődés, a kilátástalan, keserű életérzés jegeire bukkanhatunk.

Vajon a vidéken élés nyomasztó atmoszférája, a negatív előjelű előítéletek pergőtüze vagy egyéb visszavető erő kölcsönzi költőnknek a sötét tónusú hangvételt?

Erre most még lehetetlen bizonyossággal felelni.

Poézisének elkövetkező szakaszától függ majd mindenképpen, lesz-e ereje, bátorsága leküzdeni az eddig érvényben levő fékező-visszatartó hatalmak lendületét megtörő objektív-szubjektív tényezők makacs, célratörő hatását és befolyását.

Az *Ősz a réti majorban* versét e sorokkal kezdi:

Rozsdavörös kiáltássá
fonódtak a gyomok
köztük kallódom

.....

Még mindig korábbi opusáról beszélünk, s ha valamiféle fejlődési vonalat akarnánk fölrajzolni — ha egyáltalán létezik Simonnál ilyesmi —, akkor témavilágának kibővülését, gondolatainak elmélyültebbé válását, egyszóval költői világának sokszínűbb, bár olykor disszonáns ismerveit említhetnénk.

Az *Ahogy a vadkörtefa* „szállni maradni” sora, vagy „a szikesen valahogy / mégis kivirágzik” gondolata annyira egyéni, annyira önmagát szimbolizáló lehet, hogy kétség nem fér hozzá: itt, ezen a ponton költőnk a közvetlen, leegyszerűsített és letisztult élmény formanyelvén üzen.

A gyermekkor villan vissza egy-egy varázslatos pillanatra a *Hercegléknéző* szabadon csapongó soraiban, a pillanat megragadásának bűvöletét nyújtja az *Árnyék a havon* versében, amely szűkszavúságában is rettenetesen telített...

A táj titokzatossága, a líra, az átélt és „megrágott”, de mégis spontán élményt véljük fölfedezni az *Utóíz*ben.

Másutt, például a *Csalódás*, a *Látomás*, az *Így* című hétsorosaiiban csak egyetlen gondolatot fejt ki hangulatának, az átérzés intenzitásának megfelelően. Ezekről azt mondhatnánk, hogy nem többek föl villanásnál, műhelyforgácsoknál, egy-egy nagyobb, jelentősebb alkotás utórezgéseinél...

Az egyoldalúságot, az elszürkülés veszélyét, a túlnyomó tájjelleget némiképp föloldja ugyan a korábbiak közül a *Csókai utca*, az *Opororosz*, az *Adalékok* vagy az újabb keletűekből mondjuk az *Izrapba alvadt éjszaka* mély költőisége, az *Innen indult el* resignált hangvételi sorai és a *Majorok között* finom, árnyalatgazdag átéltsége.

Cs. Simon István költészete, a megtett és fölmutatott út még semmiképpen sem lehet teljes. Az ún. csúcsoktól is távol áll.

S mintha ezen állításunkat maga is jól érezné.

Elégedetlen.

Kétkedő hajlam.

.....

hangtalanul állasz
ismerős irányok előtt
idegenüi
gyomkoszorúk közt
pariagon hagyott
érzelmeid zűrzavarát
növeled”

— írja a *Gyomkoszorúk között* című, bizonytalansággal telített költeményében.

Nem szabad és nem lehet elhinni azt, hogy vidéken (sőt éppen vidéken!) ne születhetnének igazán rangos, művészien átélt, átformált és kivetített irasművek.

A látszatra vagy valóságosan kedvezőtlen közeg bátor áttörésével az irodalmi centrumoktól távol élők és alkotók talán még sokkalta bensőségesebben, sűrítettebben, közvetlenebbül meríthetnek az élet örökké megújuló forrásából, azok, akik a roppant sokoldalú és gazdag népelettől ihletetten, szinte az anyatejként fölszívódott népdal egyszerűségéből, édes emléiből táplálkozva át tudják érezni és átplántálni ezt a legtisztább, zavartalan légkörben fogant élményanyagot...

A simoni költészetben, sajnos, csak elvétve akadunk ilyen biztató, kevésbé borús sorokra:

.....

Ne, de
a temető felől olykor
fölkel a nap
fölocsudnak a vetések
megcsillan a vadvizek jege”

— mint ahogy a *Helyzetképben* írja.

Súlyos gondokkal kacérkodó, kemény, balladás, sorsszerű ez a megtett út. Kevés számú politikai vagy szerelmi jellegű versei sem kivételek.

Ami a legfontosabb: Cs. Simon István tudatosan alkot, mindenkor elkötelezettnek vallja magát, eddigi költészete pedig valós értékévé vált irodalmunk még mindig eléggé zárt határain belül.